

ACTA HUNGARICA

2018, XXIII-ий рік видання

XXIII. évfolyam, 2018

**Ужгород – Ungvár
2018**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ЦЕНТР ГУНГАРОЛОГІЇ**

**UKRÁN OKTATÁS- ÉS TUDOMÁNYÜGYI MINISZTERIUM
UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM
UKRÁN-MAGYAR OKTATÁSI-TUDOMÁNYOS INTÉZET
HUNGAROLÓGIAI KÖZPONT**

ACTA HUNGARICA

2018, XXIII-й рік видання

XXIII. évfolyam, 2018

**Ужгород – Ungvár
2018**

80[=1612+=511.141]:008

Авторський знак: В40

АНОТАЦІЯ

Acta Hungarica. Збірник наукових статей
(Відп. ред. **Лизанець П. М.** – Ужгород: ПП
“Аутдор –Шарк“, 2018.- 329 с.)

У журналі Acta Hungarica вміщено наукові доповіді, виголошені на Міжнародній науковій конференції з нагоди 30-річчя Центру гунгарології УжНУ. Доповіді присвячено актуальним питанням мовознавства, літературознавства, міжмовним і міжлітературним контактам. Видання розраховане на науковців, викладачів вищих навчальних закладів, аспірантів та студентів.

ANOTÁCIÓ

Acta Hungarica. Tudományos cikkek gyűjteménye
(Főszerkesztő: **Lizanec Péter.** – Ungvár: PP “Auldor –Shark”,
2018.- 329 old.)

Az Acta Hungarica folyóirat jelen számában az UNE Hungarológiai Központja fennállásának 30. évfordulója tiszteletére rendezett nemzetközi tudományos konferencián elhangzott előadások szerepelnek. Az előadások nyelvtudományi, irodalomtudományi, nyelvközi és irodalomközi kapcsolatok témakörben jelennek meg. A kiadványban felsőoktatási intézmények tudósai, oktatói, aspiránsai és diákjai tudományos eredményei vannak publikálva.

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ “Ужгородський національний університет” від 21 грудня 2017, протокол № 14

Kiadásra ajánlotta az Ungvári Nemzeti Egyetem Tudományos Tanácsa
2017.december 21, 14 sz. jegyzőkönyv.

© ЦЕНТР ГУНГАРОЛОГІЇ 2018

© HUNGAROLÓGIAI KÖZPONT 2018

ISBN 978-617-7132-82-9

**Журнал Центру гунгарології
2018, XXIII-ій рік видання**

Відповідальний редактор:

Лизанець Петро – д.ф.н., професор

Члени редколегії:

Белей Любомир – д.ф.н., професор

Борто Елек – д.ф.н., професор

Виноградов Анатолій – д.ф.н., професор

Зикань Христина – к.ф.н., доцент

Мандрик Іван – д.і.н., професор

Мегела Іван – д.ф.н., професор

Сабадош Іван – д.ф.н., професор

Фабіан Мирослава – д.ф.н., професор

Югас Дежив – д.ф.н., професор

Редколегія: Україна, Закарпаття,
88000, Ужгород, вул. Замкова, 12, Телефон (+38031) 3-41-15

* * *

Acta Hungarica

**A Hungarológiai Központ folyóirata
2018, XXIII. évfolyam**

Felelős szerkesztő:

Lizanec Péter – a filológiai tudományok doktora, professor

Szerkesztőbizottság:

Barta Elek – a filológiai tudományok doktora, professor

Belej Ljubomir – a filológiai tudományok doktora, professor

Fábián Miroszláva – a filológiai tudományok doktora, professor

Juhász Dezső – a filológiai tudományok doktora, professor

Mandrik Iván – a történelmi tudományok doktora, professor

Mehela Iván – a filológiai tudományok doktora, professor

Szabados Ivan – a filológiai tudományok doktora, professor

Vinogradov Anatolij – a filológiai tudományok doktora

Zékány Krisztina – a filológiai tudományok kandidátusa, docens

Címünk: Ukrajna, Kárpátalja
88000 Ungvár, Vár u. 12., Telefon: (+38031) 3-41-15

*Nyelvek, irodalmak és kultúrák
kölcsonhatása a globalizáció
korában*

*Az Ungvári Nemzeti Egyetem Hungarológiai Központja
30. évfordulója alkalmából megrendezett nemzetközi
tudományos konferencia előadásai*

2018. január 12–14.

Ungvár – 2018

»NEM VAGYOK EGY TERÉZ ANYA.«
ERKÖLCSI ESZMÉNYKÉPEK SZEMÉLYNEVEINEK
METONIMIKUS HASZNÁLATA A MAGYAR NYELVBEN

1. Bevezető

Ki ne találkozott volna még a címben idézett vagy ahhoz hasonló mondattal? A beszélők kreativitása határtalan, a nyelv működése pedig, valamint a nyelvhasználat mögött rejlő kognitív folyamatok megteremtik a lehetőséget újszerű kifejezések alkotására és megértésére, illetve azt is lehetővé teszik, hogy jól ismert szavakat újszerű szövegekörnyezetbe helyezzünk, figuratív értelemben használjunk. Mindez vonatkozik a tulajdonnevekre is. De hogyan is működik mindez? Milyen kognitív folyamat(ok) által vagyunk képesek erre? Milyen sajátosságaik és funkciójuk van a tulajdonneveknek a hasonló mondatokban? A megnevezett szavak tulajdonnévként, avagy közszóként állnak a mondatban? Tanulmányomban ezekre a kérdésekre keresem a választ. Ebből a célból vizsgáltam meg a magyar nyelvben, főleg az online elérhető sajtóban a tulajdonnevek, ezen belül a személynevek metonimikus használatának sajátosságait.

2. Elméleti háttér

2.1. A tulajdonnév jelentésszerkezete

A téma szempontjából fontosnak vélem megvizsgálni a tulajdonnevek jelentésszerkezetét, hiszen az abban történő változás révén válik lehetővé a személynév metonimikus használata. *Seifert* (2008) tanulmányában összefoglalja az ún. Anstatt-féle tipológiát, amely segítségével érthetővé és megmagyarázhatóvá válik a tulajdonnév és a tulajdonnévből alakult közszó jelentése közötti különbség.

Anstatt (1997) a lexikális jelentések öt típusát különbözteti meg: modifikáció, profilképzés, profileltolódás, újrakategorizálás, szintetikus kombináció, melyek közül a profilképzés és -eltolódás révén jöhet létre metonímia. A *profilképzés* a „tulajdonnév konnotációjának szerves részét képező elem kiemelését jelenti” (pl. *terézanyás* viselkedés), míg *profileltolódás* esetén „a folyamat során jelentésmozdulás történik: megjelenik egy, az alapjelentéstől eltérő, de még a tulajdonnév szókonceptiójához tartozó elem” (pl. XY idézi *Teréz anyát*, vagyis Teréz anya szavait) (*Seifert*, 2008: 43).

A tulajdonnév jelentésszerkezete *J. Soltész Katalin* (1974) szerint több elemből tevődik össze, itt említhető a motiváltság és önkényesség, informáltság, denotáció, konnotáció, illetve az etimológiai jelentés és átlátszóság (Benedek, 2009: 7). Témánk szempontjából releváns a konnotáció, ami a névhez fűződő asszociációink összessége, vagyis az a képzet, amit az adott névhez kötünk. A tulajdonnév denotációja egyedi és objektív, a konnotációja viszont személyenként változó lehet, tehát szubjektív. Előfordulhat azonban, hogy egy adott névhez fűződő asszociációink állandósulnak. Teréz anya példájánál maradva a név hallatán egyértelműen a jótékonykodásra és az önzetlen segítségnyújtásra gondolunk, de előfordulhat az is, hogy valakinek Teréz anya boldoggá avatása, avagy az általa létrehozott misszionárius közösség jut eszébe. A konnotatív jelentéssik fontos szerepet játszik a tulajdonnév metonimikus használatában. Ezt a folyamatot bővebben egy későbbi alfejezetben (2.3.) taglalom.

2.2. A metonímiáról kognitív nyelvészeti szemszögből

A metonímiát, mint kognitív folyamatot *Kövecses és Radden* (1998) tanulmányára támaszkodva kívánom bemutatni. A hagyományos felfogástól eltérően a kognitív nyelvészet a metonímiát olyan kognitív folyamatként definiálja, „amelyben egy fogalmi entitás, a közvetítő, mentálisan hozzáférhetővé tesz egy, ugyanabban a tartományban vagy idealizált kognitív modellben szereplő másik fogalmi entitást (a célentitást)” (Kövecses, 2005: 148). A metonímia a tartományon belül a kontiguitás, vagyis érintkezés elve alapján működik. Metonimikus kapcsolat létrejöhet a tartomány és annak részei (RÉSZ AZ EGÉSZ HELYETT, EGÉSZ A RÉSZ HELYETT) között, valamint a tartomány egyes részei (RÉSZ A RÉSZ HELYETT) között is. Ezeknek a metonímiáknak további specializálódása lehetséges attól függően, hogy milyen idealizált kognitív modellen belül (pl. *Cselekvés IKM, Irányítás IKM, Alkotás/Létrehozás IKM*, stb.) hozunk létre metonimikus kapcsolatokat.

A metonímiákat többen többféleképpen tipologizálták. A *Panther és Thornburg* (2003) által javasolt tipológia szerint vannak:

- referenciális,
- predikatív,
- propozicionális,
- illokúciós,
- és a fenti típusok keverékeként létrejött metonímiák (vö. Panther – Thornburg, 2003: 246-47).

A hagyományos értelemben vett fogalmi metonímiák a referenciális csoporthoz tartoznak, így a továbbiakban kizárólag ezt a típust jelzem a metonímia kifejezéssel.

2.3. A személynevek metaftonimikus (Goossens 1990) használata

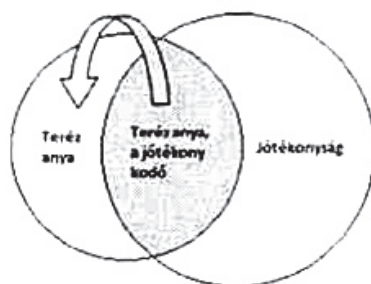
Mint ahogyan a korábbiakban utaltunk rá, nem csak a közneveket, hanem a tulajdonneveket, ezen belül a személyneveket is használhatjuk figuratív jelentésben. Ebben az esetben viszont többről van szó, mint egyszerű metonimiáról. Egyfelől egy háromszintű metonimiával (vö. Berberović, 2009: 175-77) állunk szemben, másrészt szerepet játszik az aktív zóna és a metaforaelmélet is. A tulajdonnevek állandósult metonimikus használatának végső stádiuma a köznevesülés (vö. Takács 2007: 25), mint azt megfigyelhetjük az (1) példamondatban a „*terézanyás*” szó esetében:

(1) Hatalmas *terézanyás* filantróp jóindulattal is csak nagyon tisztes távolról mondanám rá, hogy metál műsor.¹

A személynevek metonimikus használatáról számos tanulmány látott napvilágot az utóbbi években (ld. Barcelona 2003, Barcelona 2004, Berberović 2009, Brdar és Brdar-Szabó 2007). A következőkben a *Barcelona* (2003, 2004) által kidolgozott modellre támaszkodva mutatom be azt a kognitív folyamatot, amely a (2) példamondat megértése során zajlik.

(2) Amennyiben persze Surányi Györgynek hívják az elnököt, akkor ez nem érvényes, hiszen ő egy valóságos pénzügyi Teréz anya.²

Az embereknek egy személyről vannak előzetes ismeretei, asszociációi, a nevek ún. 'élő narratívákba' (vö. Pang 2010: 1321) ágyazódnak be. Teréz anyáról tudjuk, hogy egy katolikus apáca volt, aki Kalkuttában született, egész élete során a szegények megsegítésén munkálkodott, önzetlenül jótékonykodott. Megalapította a Szeretet Misszionáriusai szerzetesrendet, tevékenységét Nobel-díjjal és számos rangos kitüntetéssel ismerték el szerte a világban. Halála után nemsokára boldoggá avatták. A (2) mondatban mindezen ismeret közül *Langacker* (1974) aktív zóna elméletének megfelelően kiválasztjuk a jótékonykodást. De természetesen nemcsak Teréz anya jótékonykodott a világban, tehát a metonímia első szintjén az ENTITÁS AZ AKTÍV ZÓNA HELYETT metonimiával állunk szemben, ami valójában EGÉSZ A RÉSZ HELYETT metonímia (vö. Brdar és Brdar-Szabó 2007: 132).

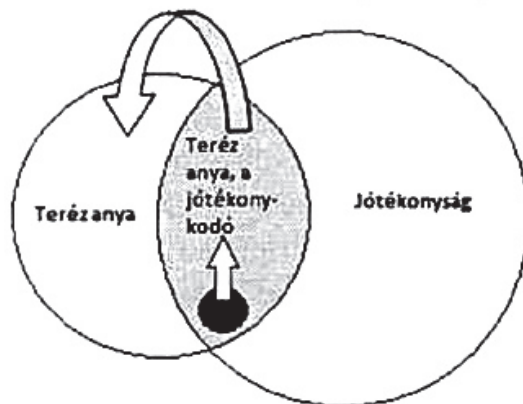

1. ábra ENTITÁS AZ AKTÍV ZÓNA HELYETT metonímia

¹ http://langologitarak.blog.hu/2010/04/02/ujraindult_a_kettoneg

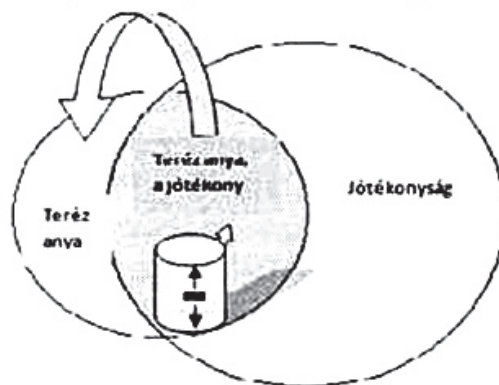
² http://mno.hu/migr_1834/az-szdsz-12-pontja-728754

A következő szinten egy rész AZ EGÉSZ HELYETT metonímiát figyelhetünk meg, hiszen Teréz anya összes tulajdonsága közül egyet, a jótékonykodást választjuk ki, de mégsem ezt a szót használjuk, hanem Teréz anya nevét, vagyis A TULAJDONSÁG HORDOZÓJA A JELLEMZŐ TULAJDONSÁG HELYETT metonímiát azonosíthatjuk be (ld. 2. sz. ábra).

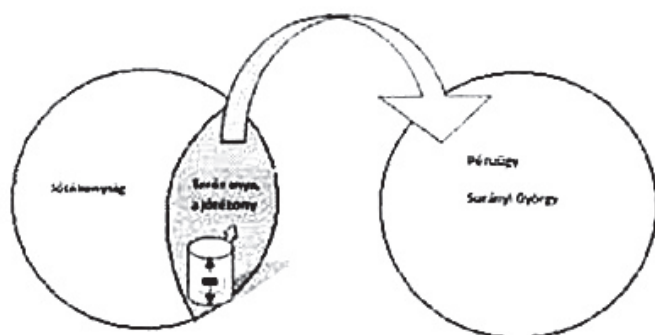
2. sz. ábra A TULAJDONSÁG HORDOZÓJA A JELLEMZŐ TULAJDONSÁG HELYETT metonímia

Egy tulajdonságnak skaláris jellege van, hiszen elhelyezhetjük egy skála pozitív illetve negatív pólusa között bárhol. *Brdar & Brdar-Szabó Radden & Kövecsesre* (1999) támaszkodva megjegyzik, hogy jelen esetben AZ EGÉSZ SKÁLA A SKÁLA POZITÍV/NEGATÍV PÓLUSA HELYETT metonímiáról lehet szó (vö. uo.: 137). Tehát Teréz anya lehet jótékonykodás tere-n a legjobb, a legrosszabb, illetve a kettő között valahol. Erre utal a 3. sz. Ábrán a hengerben található nyíl, mely mindkét irányba mutat.

3. sz. ábra AZ EGÉSZ SKÁLA A SKÁLA POZITÍV/NEGATÍV PÓLUSA HELYETT

Az utolsó stádiumban pedig a metaforikus kapcsolat jön létre Teréz anya valamint Surányi György között. Teréz anya jótékonykodása a forrás-tartomány, a pénzügyben tevékenykedő Surányi György intézkedései pedig a céltartomány (ld. 4. sz. ábra).

4. sz. ábra Metaforikus kapcsolat

Mint láthattunk egy rendkívül összetett folyamatról van szó a személynevek figuratív jelentése esetében.

Meg kell még említenünk azokat a jeleket, melyek arra utalnak, hogy egy személynév figuratív használatáról van szó. A személyneveket szó szerinti jelentésükben rendszerint névelő nélkül egyes számban használjuk. A vizsgált korpuszban viszont számos példát találunk, amikor a személynevek határozott/határozatlan névelővel vannak ellátva és/vagy többes számban állnak.

3. A vizsgálatról

3.1. A vizsgálat tárgya és menete

A személynevek metonimikus előfordulását előnyelvi korpuszon vizsgáltam. Első lépésként olyan személyneveket válogattam ki, akik erkölcsi vonatkozásban eszményképként állíthatók a társadalom elé. A megfelelő előfordulási gyakoriság miatt törekedtem arra, hogy közismert személyiségek neveit vizsgáljam meg. Így esett a választás a következő nevekre: Teréz anya, Szent Erzsébet, II. János Pál pápa, Roger testvér, Apor Vilmos, Mindszenty József, Batthyány-Strattman László, valamint az aradi vértanúk: Knezić Károly, Nagysándor József, Damjanich János, Aulich Lajos, Lahner György, Poeltenberg Ernő, Leiningen-Westerburg Károly, Török Ignác, Vécsey Károly, Kiss Ernő, Schweidel József, Dessewffy Arisztid, Lázár Vilmos.

A kiválasztott nevekre Google keresőprogram segítségével kerestem rá. A kereséskor célirányosan a nevek olyan alakjait választottam, melyek vi-selték azokat a jeleket, amelyek utalnak a figuratív használatra, pl. névelőt, többes szám vagy a birtokos eset jelét. Próbálkoztam különböző, a nevekből képzett szavakra is rákeresni, pl. melléknévként, igeként, számnévvél, jel-zővel ellátva.

Ezáltal a nyelvhasználat legkülönbözőbb területeiről származó, de elős-sorban napilapok és magazinok (világi és vallási) cikkeiben, internetes blo-gokban, bejegyzésekben és hozzászólásokban találtam mondatok, melyeket

tartalomlelemzéses vizsgálatnak vetettem alá. Ezáltal kiválasztottuk azokat a mondatokat, ahol figuratív jelentésben fordultak elő a nevek, amelyekből összeállt a vizsgálati korpusz (ld. 1 sz. melléklet).

3.2. A vizsgálat eredményei

3.2.1. A metonímia szerepe a figuratív jelentésben

Brdar & Brdar-Szabó (2007) érdekes hasonlatban mutatják be a metonímia működését a személynevek jelentés-szerkezetében. Szerintük a személynevek figuratív jelentésben való használatakor a metonímia mint egy rendkívül precíz eszköz, egy „fogalmi szike” a szóban forgó személyről birtokolt ismereteinknek csak a megfelelő részét vágja ki (vö. *Brdar and Brdar-Szabó* 2007: 131). Ezáltal a metonímia hozzásegít bennünket, hogy csak a meghatározott információra koncentráljunk, mintegy gazdaságosabbá téve ezzel a kognitív folyamatok működését, a beszédprodukción és az értelmezést. Tehát kevesebb energia ráfordításával képesek vagyunk fókuszálni egy bizonyos információra.

A metonímia azonban nem mindig ismerhető fel explicit módon. Gyakori, hogy egy metonimikus kifejezés értelmezéséhez szükség van a kontextusra, hogy meg tudjuk határozni, hogy az illető személy mely jellemzőjét visszük át a fogalmi tartomány egy másik részére, vagy egy másik fogalmi tartományra.

(3) Azt pedig szerinte még akkor is összeférhetetlen lenne, hogy a pénzosztó egyben piaci szereplő is (*Andy Vajna*). *ha az illető maga lenne Teréz anyja.*

Ha a (3) példamondatban csak a dőlttel szedett részt olvasnánk, nem tudnánk, hogy Teréz anyja melyik tulajdonságát akarjuk átvinni az illetőre: a segítségnyújtást, az adakozást, avagy a gondoskodást, stb. Ha viszont elolvassuk a mondat első felét is, a „*pénzosztó*” szó hallatán rögtön tudjuk, hogy az illetőt Teréz anyja adakozó jellemvonásával akarjuk felruházni. A korpuszban gyakoriak az ilyen típusú mondatok, amikor a metonimikus kifejezést csak a közvetlen kontextus által érthetjük meg.

3.2.2. Személynevek többes számban

A személynevek morfo-szintaktikai jellemzője, hogy a mondatban nem használjuk azokat többes számban. Furcsán hangzana a mondat pl.:

(4) * Teréz anyákat boldoggá avatták.

Mégis számtalan mondatot találunk a korpuszban, amelyekben többes számú személynevekkel állunk szemben, és értelmezni tudjuk őket.

(5) "És gondolod, hogy ezek baráti szeretetből adják a pénzt, vagy Teréz anyák? Nem. Az EU a piacról szól"

(6) Hol vannak mai világunkban a Teréz anyák?

(7) A mai politikai rendszerbe nem férnek bele Károlyi Sándorok, Dessewffy Aurélok, Gaál Jenők és György Endrék.

(8) Ma is vannak lengyel Bem apók, francia Guyon Richárdok, szerb Damjanich Jánosok, német-osztrák Leiningen Károlyok

(9) Észre kell vennünk mindannyiunknak, hogy olyan mértékben válunk hitelessé a világ szemében, amilyen mértékben Ferenc és Roger testvérek és Teréz anyák egyházává válunk.

Ha a referencialistáknak igazuk van, és a személynév csak egy egyedi individuumot nevez meg, jelentéssel pedig nem bír, akkor az (5)-(9) mondatok értelmezhetetlenek lennének. Ezáltal is bebizonyosodott, hogy a személynevek jelentéssel bírnak és magukban hordozzák az adott személyre vonatkozó tulajdonságokat. Körülírva azt mondhatnánk, hogy a Teréz anyák kifejezés a Teréz anya tulajdonságait hordozó emberek összességére utal.

3.2.3. Névelővel ellátott személynevek

Ritkán, de előfordul, hogy a személyneveket nem figuratív jelentésben is határozott vagy határozatlan névelővel használjuk. Ezzel azonban általában valamit ki akarunk fejezni. Ha a személynév előtt határozott névelő áll, az vagy értékelő szerepben áll, tehát pragmatikai funkciót tölt be, vagy arra utal, hogy a beszélő és a megnevezett személy között bensőséges viszony van, pl. „Tegnap találkoztam a Zsuzsival.” (vö. Thurmair, 2002: 10).

Határozott névelővel elláthatjuk a személynevet abban az esetben is, ha az jelzős szerkezetben áll, bár *Barcelona* (2003) szerint ebben az esetben metonímiáról is beszélhetünk, mivel nem egyszerűen a személy a referens, hanem annak csak egy adott időben és helyen meghatározott állapota, pl. „a jókedvű Anna”, „a fiatal Shakespeare” (vö. *Barcelona*, 2003: 19).

Figuratív jelentésben viszont gyakran előfordul, hogy a személynevek előtt, melyek többnyire többes számban is állnak, határozott névelő áll.

(10) A Prohászka Ottokárok, Apor Vilmosok, Márton Áronok és Mindszenty Józsefek nemcsak a hitükért, hanem a nemzetükért is kiálltak.

(11) 2011. július 8-án, a déli harangszó idején elhunyt Hajdó István nyugalmazott gyergyói főesperes, székelylengyelfalvi plébános, aki a Prohászka Ottokárok, Bangha Bélák, Mindszenty Józsefek és Márton Áronok fajtájából való volt.

(12) Nem is bírja elképzelni, hogy a Teréz anyákat, az Szt. Istvánokat, a Szent Erzsébeteket, a Wallenbergeket és még sorolhatnám nem az motiválja, hogy megáll a tükör előtt, és álmodozik a hírnévről, hatalomról, zsozsóról, meg arról, hogy kik és meddig fognak rá emlékezni.

A névelővel együtt gyakran restriktív jelzővel is ellátjuk a személyneveket. *Barcelona* (2003) úgy véli, hogy ezeknek a jelzőknek olyan hatásuk van, mintha szétdarabolnák a referenst különböző aspektusok szerint, és csak

egyedül ragadnánk ki ezek közül az aspektusok közül (vö. uo.). Ebben az esetben egyértelmű, hogy a személynév köznevesült alakjával állunk szemben.

(13) Gyere utánam - mondta Anna, mint egy szociálisan érzékeny Teréz anya, azzal terpeszbe vezényelte a nőt, és megindult előtte a lejtőn....

(14) Amennyiben persze Surányi Györgynek hívják az elnököt, akkor ez nem érvényes, hiszen ő egy valóságos pénzügyi Teréz anya.

A határozatlan névelő előfordulásának négy lehetséges módját különböztethetjük meg:

a) *Példaszerű* használat, mely során egy személyt példaként állítok fel mások számára

(15) Ha Serédi Jusztinián helyét egy Apor Vilmos vagy egy Márton Áron foglalhatta volna el, valamivel jobban állnánk ma.

b) *Megnevező* funkcióban használjuk a határozatlan névelőt, ha egy a szövegben addig nem említett személyt vezetünk be, ami nem eredményez feltétlenül figuratív jelentést.

c) A *modifikáló* használat során a már említett restriktív jelzővel ellátott személynév fordul elő.

d) *Metaforikus* használat, mely során ugyanahhoz a fogalmi tartományhoz tartozó másik személyre referálunk, akit a személynév viselőjének tulajdonságával ruházunk fel.

(16) Egyházunk sorsa attól is függ, teremnek-e benne bátor, határozott, a közösség szolgálatára életüket áldozó egyéniségek: új Apor Vilmosok, új Mindszentyk, új Batthyány-Strattman Lászlók."

(17) Hol vannak a mai Sztéhlo Gáborok, Apor Vilmosok, Schlachta Margitok???

A határozatlan névelővel ellátott egyes vagy többes számú alakok valójában azt jelzik, hogy a személynév által megjelölt személyre úgy tekinthetünk, mint kategóriájának prototipikus tagjára, ezáltal jelezzük, hogy vannak még más hasonló tulajdonságokkal rendelkező kategóriatagok is. A határozatlan névelő előfordulása a személynév előtt valamiféle típuszerűsége utal (vö. Thurmair, 2002: 12-18).

A személynévek gyakran előfordulnak olyan konstrukciókban, ahol időhatározókkal és országok vagy nemzetiségek neveivel alkotnak egységet.

(18) „Meghalt a magyar Teréz anya” - adta hírül 1994 decemberében a Kossuth rádió, amikor 87 éves korában elhunyt Wagner Viktória kiskun-dorozsmai védőnő.

(19) ő, korunk szent Erzsébeta: a meg nem született gyermekek, a betegek és a haldoklók pártfogója

(20) A gyermekek nagyon értékesek, mert halhatatlan, és mert nem lehet tudni, hogy ki lesz közülük a XXI század: Szent Ference, Sziénai Szent Katalinja, Kalkuttai Boldog Teréz anyja, vagy II. János Pál pápája.

Ebben az esetben nem egy új tartomány kapcsolódik be a kognitív folyamatba, hanem egy képzeletbeli idővonalon vagy térképen helyezük el a megnevezett személyeket (vö. Brdar and Brdar-Szabó 2007: 139-40).

A kiválasztott személynevek képzett formában is előfordulnak, ezek viszont köznevesült formák, gyakran előfordul, hogy kis kezdőbetűvel találjuk meg azokat a mondatokban.

(21) Schmittné és Sasvári Sándor Hollandiában "terézanyáskodott".

(22) Ne gondoljátok már, hogy Fülöp a mi szép szemünkért terézanyáskodik.

(23) Isten hangja hallható a VIII. kerületi drogos-piás-kurvás-maffiás-bérgoldusos flaszteron „terézanyás”, családsegítő követek által.

3.2.4. Figuratív jelentésben használt személynevek pragmatikai funkciója

A pragmatika szemszögéből vizsgálva a személynevek figuratív használatáról, elsősorban az értékelő funkcióról kell szólnunk. Azzal, hogy valakire azt mondom, ő „nem épp egy Teréz anya”, negatív véleményt alkotam róla. Ennek az ellenkezőjére, tehát pozitív véleményalkotásra is találhatunk azonban példát, a (2) példamondat „egy valóságos pénzügyi Teréz anya” épp azt fejezi ki, hogy egy bizonyos személy, akire vonatkozik a mondat, mennyire bőkezű és adakozó.

A megvizsgált korpuszban iróniára vagy gúnyra utaló mondatokat nem találtam, ami betudható annak is, hogy a kereséskor nem ez volt az elsődleges szempont.

4. Összefoglalás

A vizsgálat összegzésekképp megállapítható, hogy a személynevek figuratív jelentésének megértésekor fontos szerep jut a metonimiának és a metaforának, mint kognitív folyamatoknak. E két folyamat gyakran összekapcsolódik és igencsak bonyolult metonimián, vagy akár többszintű metonimián alapuló metaforikus kifejezések jöhetnek létre. Erre számos példát találunk a vizsgált korpuszban.

Leszögezhetjük, hogy egyes kifejezések olyannyira beépültek nyelvünkbe, hogy minden megterhelés nélkül képesek vagyunk képezni és értelmezni azokat. A személynevek metonimikus használata azonban még számos megoldatlan problémát vet fel, a nyitott kérdések megválaszolása céljából további kognitív nyelvészeti, illetve pragmatikai irányultságú kutatásra lenne szükség.

Irodalom

- A n s t a t t , T a n j a (1997). *Polnische Deonymie: Vom Nomen Proprium zum Appellativum*. In Schulze, Jana – Werner, Eduard (Hrsg.), *Linguistische Beiträge zur Slavistik* 5: 7-33). München.
- B a r c e l o n a , A n t o n i o (2003). *Names: A metonymic 'return ticket' in five languages*. *Jezikoslovlje* 4(1): 11-41.
- B a r c e l o n a , A n t o n i o (2004) *Metonymy behind grammar: The motivation of the seemingly „irregular” grammatical behavior of English paragon names*. In *Studies in Linguistic Motivation*, Günter Radden and Klaus-Uwe Panther (eds.), 357-74. Berlin:Mouton de Gruyter.
- B e r b e r o v i ć , S a n j a (2009). Would you like to be *the Michael Jordan of linguists?* Construction of figurative meaning of personal names. In Mario Brdar, Marija Omazić and Višnja Pavičić Takač, *Cognitiv Approaches to English: Fundamental, Methodological, Interdisciplinary and Applied Aspects*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 171-98.
- B r d a r , Mario and Brdar-Szabó, Rita (2007). When Zidane is not simply Zidane, and Bill Gates is not just Bill Gates. Some thoughts on the construction of metaphonymic meanings of proper names. In Radden, G., Köpcke, K-M., Berg, T., Siemund, P. (eds.), *Aspects of Meaning Construction*. Amsterdam: John Benjamins, 125-42.
- B e n e d e k , Damarisz (2009). A tulajdonnevek kommunikatív aspektusai. A kereszt-, család- és becenevek mint kommunikációs kódok. (Szakdolgozat). Letöltve: http://mnytud.arts.klte.hu/szakdolgozat/1628/benedek_d_1628.pdf
- G o o s s e n s , Louis (1990). *Metaphonymy: the interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action*. *Cognitive Linguistics* 1: 323-40.
- J . S o l t é s z , K a t a l i n (1974). *A tulajdonnév jelentésszerkezete*. *NytudÉrt.* 83: 557–62.
- K i e f e r , F e r e n c (2000). *Jelentélmélet*. Budapest.
- K ö v e c s e s , Z o l t á n and Radden, Günter (1998). *Metonymy: Developing a cognitive linguistic view*. *Cognitive Linguistics* 9(1): 37-77.
- K ö v e c s e s , Z o l t á n (2005). *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe*. Budapest: Typotex.
- P a n g , K a m - y i u S. (2010). *Eponymy and life-narratives: The effect of foregrounding on proper names*. *Journal of Pragmatics* 42: 1321-1349.
- P a n t h e r , Klaus-Uwe, and Linda Thornburg (eds.) (2003). *Metonymy and Pragmatic Inferencing*. Amsterdam: John Benjamins, 325-63.
- R e s z e g i , K a t a l i n (2009). *A kognitív szemlélet lehetőségei a helynévkutatásban. A metonimikus névadás*. *Magyar nyelvjárások XLVII*: 21-41.

- Seifert, Stefanie (2008). *A tulajdonnév köznevesülésének jelentésváltozási folyamatai*. Névtani értesítő 30: 41-54.
- Takács, Judit (2007) *Keresztnevek jelentésváltozása. Egy tulajdonnév típus közzé válásának modellje*. Debrecen, 11-39.
- Thurmair, Maria (2002). *Der Harald Juhnke der Sprachwissenschaft. Metaphorische Eigennamenverwendungen*. deutsch Sprache. Zeitschrift für Theorien, Praxis, Dokumentation. 30: 1-27.

1. SZ. MELLÉKLET

- http://nol.hu/belfold/percrol_percre_a_parlamentbol
<http://mindennapi.hu/cikk/kultura/hogyan-lehetsz-terez-anya-/2011-09-08/7162>
<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=507549>
<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=347910>
<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=89570>
<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=68758>
http://nol.hu/belfold/20110917-terez_anya_dorogon
http://mno.hu/migr_1834/a_bulvarrendezo_esete_terez_anya-225038
http://mno.hu/migr_1834/hogy_vagytok-217044
<http://mno.hu/migr/mi-rejtozik-a-mozlim-testverisegek-mogott-488009>
<http://mno.hu/velemen/botpolitika-avagy-a-sajtohaboru-folytatodik-626111>
<http://mno.hu/velemen/venezuela-nem-magyarorszag-625937>
<http://mno.hu/velemen/bevittek-az-erdobe-miniszterelnok-ur-721661>
<http://hunhir.info/nyomtat.php?pid=hirek&id=43000>
<http://mno.hu/migr/a-barna-popa-603510>
<http://mandiner.hu/comments.php?order=3&nodeid=25078>
<http://www.pokerboost.net/bwin-kontra-eu-legfelsobb-birosag>
<http://mno.hu/migr/papp-sandor-zsigmond-szeretet-konyogtavolsagig-428142>
http://mno.hu/migr_1834/az-szdsz-12-pontja-728754
<http://nol.hu/archivum/archiv-387714>
http://www.magyar szemle.hu/cikk/osszetartozo_vilagok_ertekrend_a_rendszervaltozas_utan_-_beszelgetes_balog_zoltannal
<http://www.magtudin.org/Lajdi%20-%20Mar%20megint%20... htm>
http://www.gphungary.hu/hirek/Az_eset_utan
http://www.sg.hu/cikkek/55988/godtube_kereszteny_valasz_a_youtube_ra
<http://www.szombat.org/archivum/regi/h9805a.htm>
http://magazin.ujember.katolikus.hu/Archivum/2001.10/01_p.html
<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=240827>
http://mno.hu/migr_1834/magyarorszagon-a-zsidóság-a-renaeszansz-eli-639909

<http://m.mno.hu/vezercikk/elhallgatjak-hogy-mi-tortent-budapest-1045335>
<http://giulio.freeblog.hu/archives/2006/05/25/1594068/>
http://www.talita.hu/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=53&Itemid=80&limitstart=20
http://www.magyarso.com/fex.page:2011-01-12_Mit_nyujtott_az_elmult_ev_az_idoseknek_betegeknek.mobile
<http://fl-live.hu/hirek/hirajanlo?newsOrder=getItem&instanceId=29&newsId=38132&newsCommentOrderFrom=45>
<http://www.klubhalo.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=4015>
<http://mindennapi.hu/cikk/kultura/hogyan-lehetsz-terez-anya-/2011-09-08/7162>
<http://www.nagykar.hu/keptar/6129/46040/reszletek.html>
http://epa.oszk.hu/01800/01889/01467/pdf/Szentesi_Lap_EPA01889_1892-10-18_122.pdf
http://www.intratext.com/IXT/HUN0127/_P3B.HTM
http://zipp.hu/belfold/2012/03/15/orban_nem_leszunk_gyarmat_-_orban_beszede
<http://www.inditlak.com/irasok/vilagnezetek-pergtzeben/321-mit-koeszoenhetuenk-jezus-krisztusnak.html>
<http://blog.xfree.hu/myblog.tvn?n=zgfumag&pid=80423>
<http://hunhir.info/nyomtat.php?pid=hirek&id=43000>
<http://veg.hu/archivum/modules544e-2.html?name=News&file=article&sid=558>
<http://www.hitelfolyoirat.hu/dl/pdf/20120305-91900.pdf>
http://www.alkotmanyossagi-muhely.hu/50_alkalmabol.htm
http://mno.hu/migr_1834/egy-latszativilag-bomlasa-694373
<http://www.zetna.org/zek/folyoiratok/73/bognar.html>
<http://www.szote.u-szeged.hu/obgyn/hu/besugok-lestek-a-magyar-terez-anyak.html>
http://www.martinus.hu/misc/martinus_havilap/2010-09.pdf
http://www.devaigyerekek.hu/news/print_1159_18+eve+vegzem+gyermekvedelmi+munkamat.html
http://www.magyarkurir.hu/rovatok/kultura?page=171&m_op=view&id=6137&rovat=2&s=
http://www.facebook.com/lehetmas/posts/382104401823343?comment_id=4766822
<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=243251>
http://mno.hu/migr_1834/a-terror-melegagya-555078

http://mno.hu/migr_1834/az-szdsz-12-pontja-728754
http://zipp.hu/belfold/2012/03/15/orban_nem_leszunk_gyarmat_-_orban_beszede
http://www.tisztaszoba.hu/magazin/schmittne_es_sasvari_sandor_holl_andiaban_terezanyaskodott
<http://www.filmkatalogus.hu/forum-16751-567>
<http://nagyonviki.blogspot.hu/2009/05/multkoriban-feszegettunk-egy-temat-az.html>
<http://www.csaladinet.hu/forum/tobbszori-spontan-veteles-utan-babakert-kuzdunkt247.html?postorder=desc&sid=de07bad9b4fc0ee5437072009df69ea3>
<http://www.scribd.com/doc/88348913/7/Page-8>
<http://www.inditlak.com/irasok/vilagnezetek-pergtzeben/321-mit-koeszoenhetuenk-jezus-krisztusnak.html>
http://mno.hu/migr_1834/hoseg_es_dijatado_karlovy_varyban-214300
http://mno.hu/migr_1834/a_keleti_eden_vege-331289
<http://mno.hu/kulturpult/uj-szekko-a-terezvarosban-747802>
<http://babanaplo.meno.ro/?p=193>
http://langologitarok.blog.hu/2010/04/02/ujraindult_a_kettonegy
<http://www.szeverenijanos.hu/cikkek/egyeb/hang.html>
http://mno.hu/migr_1834/az-utolso-szo-jogan-444772

Summary

»Ich bin keine Mutter Teresa« Metonymische Verwendung der Personennamen von moralischen Idealen in der Ungarischen Sprache

In der Studie geht es um die Untersuchung der metonymischen Verwendung der Eigentumsnamen, insbesondere der Personennamen von Menschen, die von der ungarischen Gesellschaft für moralische Ideale gehalten werden. Im ersten Teil werden das Bedeutungssystem der Eigennamen und die Metonymie als kognitiver Prozess erläutert. Aus der Sicht der kognitiven Linguistik dient die Metonymie als grundlegender kognitiver Prozess bei der Bedeutungsschaffung. Das gilt nicht nur für die Appellative, sondern auch für die Eigennamen, die eine speziellen referentielle Funktion erfüllen.

Im weiteren werden die Forschungsergebnisse vorgestellt und analysiert.

ЗМІСТ TARTALOM

ДОПОВІДІ, ВИГОЛОШЕНІ НА ПЛЕНАРНОМУ ЗАСІДАННІ

PLENÁRIS ELŐADÁSOK

Лизанець Петро. Гунгаристика в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку	7
Holger Fischer. A hungarológia helyzete Németországban – siker és kudarc között	24
Мушкетик Леся. Українсько-угорські контакти у фольклорі Закарпаття: теоретичні та практичні аспекти досліджень.....	33
Zoltán András. Miért éppen <i>fog</i> a jövő idő segédigéje?.....	42
Барчан Валентина. Світогляд Юрія Станинця	48
Фабіан Мирослава. Системно-структурна організація етикетного лексико-семантичного поля в українській, угорській та англійській мовах.....	60
Мегела Іван. Рецепція віденського «модерну» в Україні.....	69

СЕКЦІЯ МОВОЗНАВСТВА NYELVTUDOMÁNYI SZEKCIÓ

Horváth Katalin. Zoonimák a kárpátaljai magyar népi frazémákban	78
Györke Magdolna. A vallásos hitvilág szavai a frazémákban az ungvári járási Kisgejőcön és Tiszaágteleken	86
Zékány Krisztina. Dombnevek a mai Ungvár területéről	95

Nagy Natália. A diákság beszéde szóhasználati jellemzők alapján	103
Dudics Lakatos Katalin. A helyi nyelvváltozatok funkciói kárpátaljai magyar iskolákban	114
Lechner Ilona. »Nem vagyok egy Teréz anya.«Erkölcsei eszményképek személyneveinek metonimikus használata a magyar nyelvben	121
Nagy Alexandra. A magyar helyesírásban bekövetkezett változtatások az elmúlt 60 év során	134
Jaczkovics Marianna. A magyar mint idegen nyelv tanításának néhány problémás kérdéséről	141

СЕКЦІЯ МІЖМОВНИХ КОНТАКТІВ NYELVI KAPCSOLATOK SZEKCIÓ

Сабадош Іван. Відображення угорсько-українських (слов'янських) міжмовних контактів у ботанічній лексиці в ретроспекції	151
Штефуца Вікторія. Угорські особові назви як запозичення в говорах української мови на матеріалах українсько- молдавських грамот XIV–XV століття.....	159
Turisz Ingrid. Német-magyar nyelvi kulturális kapcsolatok Kárpátalja területén a múltban és a jelenben	171
Барань Єлизавета. «База даних українсько-угорського словника» та «Угорсько-український словник» за редакцією Іштвана Удварі як цінні лексикографічні праці	183
Юсип-Якимович Ю.В. – Ладченко М.М. Ономатопоетичні утворення як система універсалій в індоєвропейських та угро-фінських мовах	191

Márku Anita. Kontaktusjelenségek a kárpátaljai magyarok internetes nyelvhasználatában	204
Шоля Іванна. Репертуар найуживаніших імен ужгородців у періоди перебування Закарпаття у складі Угорщини	215
Abonyi Andrea Tímea. Német jövevényszavak vizsgálata egy hiánypótló szótár tükrében	225

СЕКЦІЯ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА IRODALOMTUDOMÁNYI SZEKCIÓ

Hulpa Diána. Arany János műveinek ukrán nyelvű fordításai	234
Кузьма Оксана. Поетика циклу «Мої пейзажі зимові» С. Черкасенка	245
Талабірчук Оксана. Особливості літературного етюду в малій прозі Ласла Балли	252
Чонка Тетяна. Розвиток загальнолюдських моральних цінностей у процесі навчання сучасної української літератури	257
Шинкар Іван, Сньозик Ганна. Жанрова матриця роману- епопеї в українському літературознавстві	266
Сньозик Ганна. Творчість Федора Потушняка в контексті української літератури	274
Товт Ольга. Типологія жіночих характерів у драматургії М. Костомарова	278
Csuka Emőke. A Három arany nyílvesző c. (Lizanec Péter szerkesztésében megjelent) népmesegyűjtemény valódi meséinek tematikai elemzése	284

Тиховська Оксана. Відображення культу Сонця у світогляді українців Закарпаття	292
---	-----

СЕКЦІЯ ЛІТЕРАТУРНИХ КОНТАКТІВ IRODALMI KAPCSOLATOK SZEKCIÓ

Кордонець Олександр. Угорщина часів першої світової війни очима українського біженця (на матеріалі творів Богдана Лепкого)	301
Барчан Олеся. Етнографія як аспект публіцистики Василя Гренджі-Донського	311
Лавер Тімея. Основні мотивні ряди поетичного світу Ласло Надя та Ліни Костенко	320

ACTA HUNGARICA

Журнал Ужгородського Центру гунгарології
2018, XXIII-ій рік видання

ACTA HUNGARICA

Az Ungvári Hungarológiai Központ folyóirata
2018, XXIII. Évfolyam

Відповідальний редактор
Лизанець П.М.

Технічний редактор
Бийреш Ержсийбет

Підписано до друку 02.01.2018 Формат 70 ×100/16. Гарнітура літ.
Папір офсетний. Умовних . друк. арк.25,4. Тираж 300 прим. Зам. № 2

Видруковано ПП “АУТДОР-ШАРК “
88000, м. Ужгород, пл. Жупанатська, 15/1
Тел. 3-51-25

E-mail:office@shark.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

До державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія 3т № 40 від 29 жовтня 2012 року